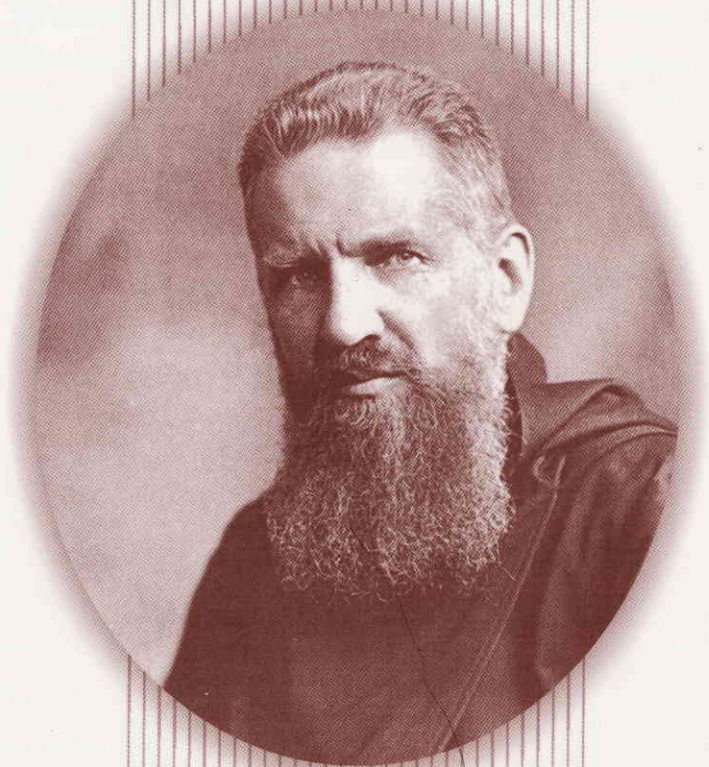

Віктор Ідзьо

Митрополит

Андрій Шептицький

на шпальтах російської преси та часопису
українців Росії "Украинская Жизнь"
у 1914-1917 роках XX століття

Міністерство освіти і науки України
Науково-дослідний Інститут українознавства
Ministry of Education and Science of Ukraine
Scientific Research Institute of Ukrainian Studies

Віктор Ідзьо

**Митрополит
Андрій Шептицький
на шпальтах російської преси
та часопису українців Росії
“Украинская Жизнь”
у 1914-1917 роках**

*Присвячується 90 роковинам
повернення із заслання в
Росії митрополита Андрія
Шептицького.*

Львів, СПОЛОМ, 2007

*Друкується за рішенням Вченої Ради науково-дослідного
Інституту українознавства МОН України
(протокол №1 від 24 січня 2007 року).*

Наукові праці академіка Академії Наук Вищої Школи України, провідного науковця Інституту Українознавства МОН України Віктора Ідзя “Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії “Украинская Жизнь” в 1914-1917 роках ХХ століття”.

Відтворені маловідомі, радше призабуті, факти з життя Глави Української Греко-Католицької Церкви митрополита Андрія Шептицького під час його заслання в Росії (Курську та Суздалі) на початку минулого століття.

Поданий науковий і фактологічний матеріал слугуватиме науковцям унікальною джерельною базою у вивченні феномена митрополита Андрія Шептицького, який у складних умовах заслання працював на задоволення релігійних та національних потреб українців у Росії.

Рецензенти:

Я. Дашкевич – доктор історичних наук, професор, Керівник Львівського відділення Інституту Археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ, завідувач кафедри східознавства Львівського національного університету ім. І. Франка.

Я. Калакура – доктор історичних наук, професор Київського національного університету, академік Академії Наук Вищої Школи України.

В. Кабузан – доктор історичних наук, провідний фахівець Інституту російської Історії РАН, завідувач історичного відділу Українського Університету м. Москви.

П. Кононенко – доктор філологічних наук, професор, віце-президент Академії Наук Вищої Школи України, академік УАПН, академік МСАН, директор науково-дослідного Інституту Українознавства Міністерства освіти і науки України.

М. Пришляк – доктор філософських наук, доктор політичних наук, професор, завідувач філософського відділу Українського Університету м. Москви.

**Найбільшому моєму другу, отцю салезіянину, доктору
філософських, політичних наук, професору Михайлові
Пришляку з нагоди його 85-ліття, присвячується.**

Зміст

Митрополит Андрій Шептицький
та Українська Греко-Католицька
Церква на шпальтах журналу
українців Росії “Украинская Жизнь” 4

Свідчення російських газет
про перебування митрополита
Андрія Шептицького у Росії:
Курське ув'язнення митрополита
в 1914 році 22

Свідчення російських газет про перебування митрополита Андрія Шептицького у Росії: Курське ув'язнення митрополита в 1914 році

Російські газети під час Першої світової війни широко висвітлювали окупацію російськими військами Галичини, а також арешт Глави Української Греко-Католицької Церкви митрополита Андрія Шептицького. На сторінках журналу "Украинская жизнь" опубліковано повідомлення, що за рішенням російського військового командування митрополита Андрія Шептицького зі Львова було перевезено в Нижній Новгород [1]. Утім, після недовгого там перебування митрополит Андрій Шептицький був переведений до Курська [2].

За свідченнями "Руського Слова", влада королівства Галичини, австрійське військово командування, зрозумівши, що доведеться

відступати зі Львова, звернулися до Глави Греко-Католицької Церкви, митрополита, графа А. Шептицького з пропозицією виїхати з міста разом з військами, що відступали. Військова адміністрація попереджала, що нехтувати цим застереженням і наражати себе на смертельну небезпеку не варто. Митрополит Андрій відхилив ці пропозиції, відповівши: "Там, де паства, там повинен бути і пастир. Я не покину міста за жодних обставин і залишуся з народом." Зрозумівши безрезультатність подальших переговорів з митрополитом, священники Греко-Католицької Церкви телеграфували військовому міністру Австро-Угорської імперії з проханням примусово перевезти митрополита А. Шептицького до Відня. Однак, на це прохання уряд не зважив. Незабаром російські війська вступили у Львів і російська влада арештувала Главу Греко-Католицької Церкви [3].

Після арешту митрополита преса почала цікавитися його долею. В "Русском Слове" (№ 220, 1914 р.) було опубліковано інтерв'ю з графом Бобринським, який служив

у російській армії і під час арешту митрополита А. Шептицького перебував у Львові. Бобринський розказував, що коли у Львів вступили російські війська, генерал Брусілов, ставка якого розташувалася в 20 верстах від Львова, послав до митрополита-графа А. Шептицького офіцера з пропозицією завітати до нього. У ставці російської армії між генералом Брусіловим і митрополитом Шептицьким відбулася тривала розмова. Митрополит-граф пообіцяв генералові, що припинить русофобську агітацію. Свого слова митрополит не дотримав, він наступного ж дня виголосив у храмі промову, закликаючи паству до останньої краплі крові боротися з прийшлим ворогом. Я особисто в храмі присутній не був, наголошував граф Бобринський, і проповіді тієї не чув, про це мені розповіли мої знайомі галичани. Я поквапився до генерала Брусілова з докладом. Утім, генерал уже знав про цю проповідь з офіційних джерел і наказав негайно арештувати митрополита, котрий порушив свою обіцянку. Зі свого дому митрополит А. Шептицький в автомобілі під

конвоєм був доставлений на вокзал і першим же поїздом відправлений у Київ. Із Києва митрополита А. Шептицького перевезли в Нижній Новгород [4].

Усезнаюча петербурзька газета “Биржовка”, посилаючись на достовірне джерело, повідомила, що доля митрополита вирішувалася в Петербурзі на найвищому рівні, на рівні “Імператора”. Однак, не дивлячись на доказовість цілого ряду злочинів, учинених А. Шептицьким стосовно російської імперії, митрополит-граф А. Шептицький не буде відданий до суду винятково через високий духовний сан. Якщо ж його перебування в Нижньому-Новгороді для російської влади буде незручним, то його перевезуть в інше місце. Рекомендовано поселити його в Суздальському Спасо-Єфимівському монастирі Володимирівської єпархії, на території якого розташована добре обладнана в’язниця для духовенства [5].

Суздальська духовна в’язниця, однак, залишилася поза маршрутом графа-митрополита і він незабаром переїхав з Нижнього-Новгорода

в Курськ. Тут, як свідчать, його відвідав Курський губернатор і голова дворянства Курщини, в супроводі яких митрополит оглянув усі православні храми, а також згодом бував у них на богослужіннях. Газета “Церковь” (№ 41, 1914 р.), посилаючись на слова архієпископа Курського Тихона, повідомляла цікаві факти про життя митрополита уніатського, галицько-руського графа А. Шептицького: “Для його поселення в Курську відведений був особняк Полтарацького. Митрополиту під наглядом поліції дозволено вільно роз’їжджати по місту. Митрополит відвідав архієпископа Курського Тихона і виклопотав у нього дозвіл брати участь у православному богослужінні в архиєрейському монастирі, де він стоїть біля вівтаря” [6].

Митрополит-граф А. Шептицький також виявив бажання відвідати архієпископа Харківського Антонія і виказав йому свою стурбованість щодо зайняття російськими військами Галичини, наголошувала у № 2591 газета “Колокол” [7].

Перебуваючи в Курську, дізнаємося з передової статті газети “День” (30 вересня 1914 р.),

митрополит А. Шептицький зав’язав листування з архієпископом харківським Антонієм, який раніше був архієпископом Волинським. Петроградські церковні кола, наголошувалось у статті, з увагою ставились до цього листування. Церковні ієрархи обмінялися декількома листами і торкнулися проблеми улаштування уніатської церкви Галичини в рамках російської держави. Було порушено також питання щодо переїзду митрополита-графа з Курська в Петроград. Архієпископ Антоній обіцяв розповісти про наслідки перемовин після повернення з Петрограда. 15-20 жовтня архієпископ Антоній виклав перед Синодом Російської Православної Церкви зміст своїх переговорів з митрополитом А. Шептицьким. Кола, близькі до митрополита Антонія, свідчили, що митрополит А. Шептицький перед російським урядом і Синодом Російської Православної Церкви, окрім церковних, порушив багато політичних питань: про ставлення російського уряду до українського народу, про необхідність збереження в Галичині ордену Базиліан, а також поміщицької верстви як

опори державності, особливо при загостреній національній боротьбі в Галичині. Архієпископ Антоній частково на ці запитання відповів негативно. Також архієпископ Антоній вважав, що державне улаштування Галичини не повинно відрізнятись від улаштування Волинської губернії й усіх решти губерній південно-західного краю.

Відповідаючи митрополиту А. Шептицькому на його прохання зважати на польські релігійні святині при бомбардуванні Кракова, архієпископ Антоній висловив глибоку впевненість у тому, що російська армія буде дбайливо ставитись до польських святинь і не повторить помилок своїх ворогів. Якою буде подальша доля уніатського митрополита, наголошує газета "День", невідомо, це питання залишається відкритим [8].

Дуже цікавою, на нашу думку, є стаття професора духовної Петербурзької семінарії Пальмова, опублікована на сторінках Пертербургського "Биржевика". Шанований у російському суспільстві богословський науковець висловився щодо перебування в Росії

митрополита А. Шептицького так: "Вполне одобряю изгнание митрополита А. Шептицького, променявшего католицизм на унию и протестовавшего против русских завоевателей. Народ Шептицкого не любил, считая его аристократом и чуждым себе по духу. Не любил народ епископов Григория Хомишина в Станиславе и Константина Чеховича в Перемышле. Оба они по безхарактерности, страха ради, политикой больше занимались, чем просвещением паствы" [9].

Однак, окрім загальних декларативних фраз, жодних фактів, які б характеризували митрополита А. Шептицького й інших діячів Української Греко-Католицької Церкви, наголошував дописувач "Украинской Жизни" після аналізу цієї статті, професор Пальмов не наводить [10].

Російські газети за 1915 рік свідчать, що виселений греко-католицький митрополит А. Шептицький за посередництвом свого брата подав клопотання російському уряду на право поселитися у Петрограді. У зв'язку з цим газети розповідають про неприязні

стосунки митрополита-графа А. Шептицького з архієпископом Курським Тихоном. Петроградська газета “День” пише, що, перебуваючи в Курську, греко-католицький митрополит, граф А. Шептицький намагався налагодити дружні взаємини з місцевим православним духовенством, для цього він ходив з візитом до архієпископа Тихона, але той з невідомої причини його не прийняв. Митрополит також почав відвідувати православні храми, та звідти його вигнали [11].

12

Вигнання з храмів митрополита А. Шептицького стало предметом обговорення на Священному Синоді та у Російській Думі. Чи правда, запитує депутат Думи І. В. Титов, що в Курську уніатському митрополиту А. Шептицькому за розпорядженням архієпископа Тихона було наказано покинути храм після літургії, про що суспільству детально розповів журнал “Колокол”.

“Колокол” так подає ситуацію, що склалася під час відвідин митрополитом А. Шептицьким православного храму в Курську: “Після літургії митрополиту запропонували покинути

храм, оскільки на літургії вірних мали бути присутні тільки православні віруючі. У відповідь на це митрополит відповів ієрархам Російської Православної Церкви, що він теж православний.” Звичайно, наголошував депутат І. В. Титов, подібне вигнання є цілком невірним кроком, подібний факт може викликати дуже погане ставлення уніатів до російської влади” [12].

На своє клопотання депутат І. В. Титов отримав відповідь від прокурора Святішого Синоду В. К. Саблева: “Курський єпископ розуміє, що уніатський митрополит до сомну Російської Православної Церкви не належить, однак вигнання з храму – факт більше політичний, аніж релігійний. У зв’язку з цим, наголошували “Русские Ведомости”, на засіданні Російської Державної Думи слід розглянути питання стосовно відвідин графом А. Шептицьким православних храмів російської православної церкви” [13].

Розуміючи, що завдяки сенсації навколо митрополита А. Шептицького можна збільшити наклад і розширити коло читачів, “Колокол”

13

спочатку підтримав архієпископа Тихона [14], але коли урядова газета “День” у статті подала негативну думку уряду щодо цього інциденту [15], смиренний редактор журналу “Колокол” В. Скворцов швиденько змінює свої погляди, вочевидь, не без впливу офіційної влади: “Мы с болью в сердце узнали об изгнании православного униатского митрополита А. Шептицкого из православного храма в Курске. Не будем касаться частного вопроса о неприятии униатского митрополита архиепископом Тихоном. Очевидными есть факты, что, нанося визиты местному Курскому духовенству, митрополит А. Шептицкий хотел отдать дань уважения представителям российской православной церкви, но наши иерархи, нося в сердце неведомую злобу, ненависть, а не любовь Христову, выгнали православного митрополита с православного храма. Неприлично православным града, где митрополит православный-униат обитает, не пускать оного в храм Христовый. Есть положения, которые обязывают принимать и неприятных заради спасения Христова, и преступных,

и католиков и сектантов, и это должен знать каждый во Христе, каждый священник, а тем более епископ, по завету предводитель паствы и добродетель Христов” [16].

Слід зауважити, наголошувала редакція “Украинской жизни”, що припустившись помилки один раз, “Колокол” доклав багато зусиль, багато старань, щоби знову завоювати довіру як об’єктивного органа у культурного й інтелігентного читача [17].

У той час, коли на засіданнях Думи, Церковного Синоду обговорювались події у Курську, на сторінках газети “Киевская мысль” було надруковане повідомлення, що в Київ із Галичини привезли для подальшого транспортування на заслання у Томську губернію униатського єпископа Стефана Юрека, доктора філософії і професора церковного права Львівського університету. Прибуття єпископа в Росію залишилося майже непоміченим у зв’язку з сенсаційними подіями навколо особи митрополита-графа А. Шептицького [18].

Натомість, архієпископ Курський Тихон виправдовувався перед Священним Синодом

Російської Православної Церкви: "...випадку вигнання митрополита-графа А. Шептицького не було, як це сенсаційно розписала преса, і не було такого, щоби його виганяли хоча б з однієї церкви Курська". Кореспондент "Руського Слова" з цього приводу, посилаючись на достовірні джерела, вказує наступне: "Скоро по прибуттю в Курськ 26 вересня, в день святкування Іоана Богослова, митрополит-граф А. Шептицький з дозволу і разом з губернатором Курська Н. П. Муратовим прийшов на службу Божу в супроводі поліцейського чиновника в церкву Знаменського монастиря і вислухав у церкві всю літургію. Після літургії архієпископ Тихон висловив губернатору Н. П. Муратову своє незадоволення тим, що уніатсько-православний митрополит А. Шептицький залишився в храмі навіть після окриків "ізійдіте", і просив губернатора Курська Н. П. Муратова розпорядитися, щоби чиновник з супроводу після окриків "вийдіть" вивів А. Шептицького з церкви. Губернатор Н. П. Муратов виконав бажання архієпископа Тихона, і поліцейський чиновник вивів мит-

рополита А. Шептицького з церкви Знаменського монастиря. Через тиждень митрополит А. Шептицький знову прийшов на службу Божу до церкви Знаменського монастиря.

Після цього архієпископ Тихон звернувся до губернатора Н. П. Муратова за поясненням, чому, незважаючи на побажання архієпископа, митрополит-уніат граф А. Шептицький і надалі залишається в храмі. Також архієпископ Тихон здивований тим, що під час відвідин А. Шептицького у храмі господарем є не він, а міська адміністрація. Внаслідок протестів архієпископа Тихона губернатор Курська Н. П. Муратов змушений був заборонити митрополиту-графу А. Шептицькому відвідувати православні храми м. Курська, однак дозволив ходити на службу Божу в костел, де митрополит скоро став шанованою особою католицької громади Курська, другом і співрозмовником місцевого курського католицького священника. Завдяки проповідям і бурхливій діяльності митрополита-графа А. Шептицького, почало примножуватися число пастви костелу. Це занепокоїло російський уряд.

Отримавши підтримку в костелі, митрополит знову почав відвідувати православні храми. Пристав, що супроводжував митрополита по місту, поважаючи його, завжди йому все дозволяв, навіть заходити на моління в православні храми попри заборону губернатора. За невиконання розпорядження губернатора і знову після чергової скарги архієпископа Тихона, пристав за розпорядженням губернатора Н. П. Муратова був арештований на три доби. Внаслідок цілковитої заборони ходити на моління в православні храми митрополит А. Шептицький зосередив усю свою діяльність в курському костелі. В костелі, зазначають джерела, митрополит-граф А. Шептицький став справжнім авторитетом для усіх парафіян. Його служби приваблювали щораз більшу кількість вірних. Усі католики вважали за честь побувати на службі такого високого ієрарха християнського світу. Втім, митрополит у своїх проповідях почав критикувати місцеве православне духовенство Курська і зокрема архієпископа Тихона, “за відсутність у останнього почуття православ-

ного зближення та християнської любові”. Зрештою, зауважував кореспондент газети “Русское Слово”, митрополиту А. Шептицькому заборонили вадвідувати навіть костел [19] і він, наголошувала “Украинская Жизнь”, утримується в Курську під сторогим домашнім арештом [20].

Власне цим і завершується період перебування митрополита А. Шептицького у Курську, подальша його доля в Росії пов’язана з Суздалем та Петербургом, про що розповіли українцям в Росії “Украинская Жизнь” та російська преса [21].

Література

1. Ідзьо В. С.. Митрополит Андрій Шептицький у Росії: Курське ув'язнення митрополита // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1998. – Т. II. – № 5. – С. 2-5.
2. Ідзьо В. С. Митрополит Андрій Шептицький у Росії: Курське ув'язнення митрополита // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1999. – Т. III. – С. 72-74.
3. Ідзьо В. С. Митрополит Андрій Шептицький у Росії: Курське ув'язнення митрополита // Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія. – Львів: БАК, 2002. – 304с.
4. Русское Слово. – № 220, за 1914 год.
5. Биржовка. – № 112 за 1914 год.
6. Церковь. – № 41 за 1914 год.
7. Колокол. – № 2591 за 1914 год.
8. День. – 30 сентября 1914 год.
9. Биржовка. – № 112 за 1914 год.
10. Украинская жизнь. – М., 1914.– № 8-10. – С.102-104.
11. День. – 19 февраля 1915 года.
12. Колокол. – № 251 за 1915 год.
13. Русские Ведомости. – № 134 за 1915 год.
14. Колокол. – № 262 за 1915 год.
15. День. – 23 марта 1915 года.

16. Колокол. – № 291 за 1915 год.
17. Украинская жизнь. – М., 1915. – № 1. – С. 75.
18. Украинская жизнь. – М., 1915. – № 1. – С. 76.
19. Русское Слово Русское Слово. – № 120, за 1915 год.
20. Украинская жизнь. – М., 1915. – № 2. – С. 85.
21. Ідзьо В. Короткий нарис історії Української Греко-Католицької Церкви – за свідченнями джерел російських архівів // Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2006. – Т. X. – С. 64-82.

Митрополит Андрій Шептицький та Українська Греко-Католицька Церква на шпальтах журналу українців Росії “Украинская Жизнь”

22

За поданим російською пресою та журналом українців в Росії “Украинская Жизнь” матеріалом, читачам у першій чверті ХХ століття було відомо, що в австрійській Україні „будителем” української національної ідеї стала Українська Греко-Католицька Церква. Особливо цей процес посилювався, коли граф Андрій Шептицький очолив церкву, юрисдикція якої поширювалася і на американських українців. Що стосується самого А. Шептицького, зазначала “Украинская Жизнь”, то його рід належить до корінної галицької аристократії, дані про який уперше фіксуються в документах князя Льва, оскільки Шептицькі у нього були боярами. Упродовж останніх століть представники цього

аристократичного роду у різний час посідали Львівську, Перемиську, Кам’янець-Подільську греко-католицькі кафедри. Єпископами греко-католицької церкви були Варлаам, Лев, Анастасій Шептицькі. Свою громадсько-політичну та релігійну діяльність вони скеровували на інтеграцію українського суспільства в Європу. Передусім вони дбали про те, щоб український народ Галичини міг отримати широку європейську освіту, щоб українські священики піднялися на рівень католицьких священиків Європи. Як більшість тогочасних українських вельмож, культурних та релігійних діячів, вони докладали багато зусиль, щоби поширити унію серед усього українського народу.

23

Сьогоднішній голова української Греко-Католицької Церкви, зазначав дописувач “Украинской Жизни” Юрій Стрижавський, митрополит граф Андрій Шептицький дотримується іншої позиції, ніж його попередники. Переконаний католик, але вірний східному обряду, уніат за духом, митрополит Андрій водночас щирий патріот свого народу і свідомий син України-Русі. Очищаючи східний церковний обряд від

католицьких нашарувань часів нововведень Варлаама, Льва і особливо Анастасія Шептицького, а також їх попередників і наступників, митрополит Андрій вважав, що такий самобутній українській Унії суджено звершити об'єднання всього українського народу.

Теорією митрополит Андрій не обмежується, оскільки, отримавши блискучу світську і духовну освіту, він у майбутньому може домогтися того, що український народ повірить йому і піде під його скіпетр. Особисті якості цієї непересічної людини можуть стати прикладом для наслідування і спричинити поштовх українського народу до боротьби за національне та релігійне визволення.

Титулований український шляхтич, багатий землевласник, доктор юридичних і філологічних наук, він свого часу відмовився від блискучої кар'єри, проміняв мундир гвардійського офіцера на рясу священника наперекір волі родичів, передусім матері, вступивши до лав українського греко-католицького духовенства. Пройшовши усі ступені священницького і чернечого служіння, митрополит у 1900 році

отримав кафедру львівську і всієї Галицької України. Відтоді не було випадку, щоб будь-які культурно-суспільні починання українців Австрії чи Америки здійснювалися без його допомоги чи участі, моральної чи матеріальної підтримки. Недавно митрополит Андрій пожертвував велику суму грошей на український університет, а як постійний член Верхньої палати австрійського парламенту, він завжди захищає інтереси українського народу.

Протягом 20-літнього головування на чолі Української Греко-Католицької Церкви митрополит Андрій зумів прихилити до ідеї утворення єдиної української держави і церкви немало однодумців зі світського та духовного середовища. Його пропозицію щодо розбудови Української Греко-Католицької церкви підтримують усі римо-католицькі єпископи і священники, римський папа. Сьогочасне українське духовенство є щирим виконавцем волі митрополита Андрея. На нього змушені зважати навіть пихаті польські ксьондзи, які вважають, що Унія, яку представляє митрополит Андрій, єднає Україну і Польщу. Однодумцями митрополита

Андрія є здебільшого римо-католицькі єпископи і священники глибокого Заходу: французи, бельгійці, які спеціально вивчають українську мову і практику східного богослужіння. Переймаючи український обряд, вони вирушають до українських греко-католицьких громад у США, Канаду, Бразилію, і там стають українськими греко-католицькими священниками.

26 Що стосується українських священників у Галичині, то вони, наслідуючи митрополита Андрія, цілковито підтримують ідею нового церковного, національного і культурного будівництва. На думку митрополита Андрія, головною засадою діяльності підвладних йому священників є зародження широкого демократизму. В одному із своїх пастирських послань духовенству в 1901 році митрополит вказував, що священник, окрім усього іншого, повинен добре знати, скільки заробляє кожний його парафіянин, як він живе, чим харчується, який його прожитковий мінімум.

Митрополит вважає, що священник повинен допомагати своєму парафіянину не тільки словом, але й ділом, любов'ю і бути доступним.

Священик повинен дбати, щоб на його парафії були грамотні люди, організовувати центри "Просвіти" для задоволення національних та культурних потреб народу. Як добрий знак своїм священникам митрополит демонструє все це особистим прикладом. Він домагається від австрійського уряду рівних прав для всіх народів і української державності. Його митрополічний дім завжди відкритий для духівництва та інтелігенції, студентської та учнівської молоді. Він бере активну участь у роботі українських організацій, є почесним президентом українського взаємострахового товариства "Карпатія". Засновує на свої власні кошти український історико-етнографічний музей, Канікулярний дім, де проводять канікули найбільш учні та студенти. Митрополит бере участь у заснуванні українського учнівського інтернату у Львові, жертвує гроші на український університет.

Усе це, що я описав, наголошував після відвідин Львова московський українець Юрій Стрижовський, я почув від серйозних людей у Науковому Товаристві ім. Т. Г. Шевченка і в Галицько-Руському Товаристві ім. Качковського.

Мені вдалося детально оглянути всі українські заклади Львова. Австрійські українці нічого не таїли, вони намагалися показати мені усе, що організували тяжкою працею.

Можна сказати, що вони мають чим пишатися. Дізнавшись, що я українець із Росії, вони дуже гарно мене прийняли і висловили свої побажання українцям у Росії, щоб вони теж мали осередки української греко-католицької церкви, українські наукові та культурні товариства. Українці Росії, як і українці Австрії теж повинні дбати про майбутню державність України-Русі. Українців зі Львова цікавило, чи мають українці в Росії свою українську церкву, українські “Просвіти”, українські газети, журнали. Власне в “Просвіті” я побачив велику карту України від Карпат до Чорного і Азовського морів, великий портрет митрополита Андрія, що висів на видному місці у залі, почув про його палку любов до українського народу. Здивував мене красою собор Святого Юра, львівський монастир отців Василіан. Розмовляв з ченцями, священиками, усі вони щирі українські патріоти, зайняті розбудовою

Української Греко-Католицької церкви. Усі вони переконані католики, однак не мають наміру відходити від православного обряду. В цьому вони шукають істину і свободу, яку бажають прищепити рідному народу.

Досить високий освітній рівень мають навчальні і наукові заклади Української Греко-Католицької церкви, у яких українські священики отримують європейську освіту. З метою поглиблення знань продовжують навчання в наукових духовних закладах Риму, Відня. В цьому їх підтримує все вище церковне керівництво, також митрополит Андрій: “Мені з освіченими священиками вдалося організувати все так, що українське духовенство і на службі і вдома складає одне нерозривне ціле, один духовний організм. Це мої, – продовжує митрополит Андрій, – друзі і товариші, і я вважаю їх кожного своїм другом на ниві української священицької справи”.

Ось такою є в загальних рисах Українська Галичина з її ініціативним митрополитом-графом Андрієм Шептицьким, натхненником усіх українських ідей. Без перебільшення стверджую,

що ім'я митрополита-графа А. Шептицького належить до найпочесніших на ниві сьогоденішнього українства, яке ми, українці Росії, теж повинні прийняти [1].

Надалі "Украинская Жизнь" публікує матеріал, пов'язаний з Українською Греко-Католицькою церквою, коли внаслідок поразки австрійської армії російські війська зайняли Галичину і розпочали проти греко-католиків страшний терор.

Із таємних документів російської влади ми дізнаємося, що окупаційний уряд видав указ "Про приєднання уніатів до православ'я". Йшлося про те, що після приєднання уніатської церкви до православ'я слід залишити всі ті обряди і звичаї, за якими досі жили "руські уніати в Галичині". Необхідно закрити орден єзуїтів-василіан і конфіскувати їхнє майно, яке повинно бути передане прибулій російській православній церкві. Слід позбавити митрополитської кафедри митрополита уніатів графа Шептицького як керівника єзуїтів. Якщо уніатський священник приєднається до православ'я, то парохію можна залишити за ним. Рекомен-

дувалося вислати з Росії в Галичину високоосвічене духовенство, яке повинно проводити богослужіння старослов'янською мовою.

Із поточних питань необхідно негайно закрити орден Василіан, конфіскувати в них всі бібліотеки, цінності, домогтися, щоб Василіани більше не мали впливу на церковне життя Галичини. Заборона цього ордену буде в Росії сприйнята загальною радістю.

Необхідно якнайшвидше відлучити від посад уніатських єпископів, які чинять на догоду Австрії і намагаються латинізувати східний обряд. Необхідно викоринити по селах уніатських священників і привести туди російських, православних. Необхідно в найкоротший термін виселити всіх уніатів, єзуїтів з Галичини, зробити все можливе, щоб прибулі священники мали фінансовий достаток, для цього їх слід профінансувати за рахунок казни.

Усе управління церковними справами Галичини передати в управління волинському єпископу Свлогію. Майбутнім митрополитом Львівським призначити архиєпископа волинського Антонія [2].

Трагізм ситуації поглибився втратою Української Греко-Католицької церкви. Як сповіщає "Украинская Жизнь", в Перемишлі 20 квітня 1915 року помер греко-католицький єпископ Констянтин Чехович. Під час облоги російськими військами Перемишля єпископ залишався в місті і був одним з ініціаторів всебічної допомоги мирному населенню. Із смертю перемиського єпископа Чеховича Українська Греко-Католицька церква залишилась без архиєрейського керівництва. Митрополит Андрій Шептицький був засланий окупаційною владою в центральні губернії Росії, єпископ Хомишин при захопленні російськими військами Галичини виїхав у Відень. Водночас біженці з Галичини, услід за єпископом і духовним кліром, як сповіщає "Vorwärts", заповнили центральні райони Австрії. У Відні перебувало 250000 тис. осіб, у Нижній Австрії – 25000 тис. осіб, у Верхній Австрії – 22000 тис. осіб, у Штирії – 30000 тис. осіб, у Каринтії – 10000 тис. осіб, у Зальцбургу – 3000 тис. осіб, у Тиролю – 2000 тис. осіб, у Богемії – 115000 тис. осіб,

у Моравії – 35000 тис. осіб, в Австрійській Сілезії – 5000 тис. осіб [3].

Українську громадськість в Росії починає турбувати доля полоненого і вивезеного в Росію митрополита Андрія Шептицького, а преса все більше уваги починає приділяти уніатам.

У 10 номері часопису "Гол. Мін." за 1915 рік опублікована стаття С. П. Мельчунова "Історія воз'єднання уніатів у Росії" [4]. Багато даних С. П. Мельчунов почерпнув із дослідження А. Є. Коні, який в 80-х роках ХІХ століття в часописі "На жизненном пути" помістив статтю "Униатские дела", де намагався з'ясувати стосунки між православною і уніатською церквами [5].

Коли російські війська увійшли в Галичину і вона була приєднана до Росії, пише С. П. Мельчунов, почалась кампанія з воз'єднання уніатів з православ'ям і русифікацією населення. Однак, Унія настільки вкоренилася в свідомості населення, що зразу досягти бажаного результату було неможливо. Щоб подолати уніатів, наголошує С. П. Мельчунов, треба добре знати їх історію, а також історію

Росії. Оскільки Унія в XVI столітті мала своїх прихильників і в Росії, то московський уряд ніяк не міг припинити її поширення серед росіян. Незначні протести православних проти уніатів не могли примусити московський уряд втрутитися військовим шляхом у ці процеси. Уніатський дух витав по Росії і мав певний вплив на російське суспільство. Багато російських державних, наукових і культурних діячів були уніатами.

Уже за часів імператора Павла I уніатські священники могли вільно полемізувати з православними священниками. Уніатам було дозволено мати три уніатські парохії в Росії. Імператором Павлом I були вжиті застережні заходи, щоб уніатів примусово не переводили в православ'я. Указом 1797 року уніати були приєднані до католиків і підпорядковані католицькому єпископу. Тоді ж уніати намагаються організувати першу єпископську кафедру в Росії. Як вважає С. П. Мельгунов, така кафедра без державного затвердження формально існувала до 1804 року. В 1804 році уніати отримують незалежність і вперше

в Росії входять у центральну римсько-католицьку колегію. В 1805 році в цій же колегії утворено самостійний уніатський департамент, а в 1806 році – уніатську єпископію, діяльність якої через брак джерел нам маловідома. Однак відомо, що російський уряд спеціальним указом визнав за уніатами право на самостійне існування. Втім, це був лише тимчасовий компроміс. Було очевидним, що уніати почали відігравати велику роль в російському суспільстві. Згодом до уряду від російської православної церкви посипалися скарги. За таких умов, не зважаючи на визнання уніатів, російський уряд почав вживати заходів, щоб уніати не могли поширювати ідей унії серед широких народних верств, а православна церква, налякана діяльністю уніатів, закликала уряд до “поступового знищення уніатів у Росії”. Однак, громадська думка була лояльною до уніатів. Ось що говорили в Росії про уніатів: “Народні маси бачили в унії свою релігію і оцінювали її як таку, яка зуміла в Росії вжитися як з православною, так і з католицькою. Унікальність уніатів полягає в тому, що вони своїм

проміжним становищем стали тим ланцюжком, що об'єднав православних і католиків. Уніат любив свій обряд, свого священика, а коли його не було, ходив у католицький костюл або в православний собор, отримуючи і в тому, і в іншому усе необхідне для себе. Уніати в Росії – це та народна релігійна терпимість, те здорове і раціональне почуття віри, яке прижилося і не стало обузою для російського суспільства” [6].

Царювання Миколи I різко змінило долю уніатів у Росії. Уніатська церква, яка була офіційно визнана російським урядом і суспільством, дуже швидко стає гнаною і переслідуваною. Бажання “русифікувати” малоросів висунуло перед урядом завдання “знищити уніатів”. За таких умов російський уряд узяв на озброєння лозунг “православ'я, самодержавність, народність”. Утім, знищити уніатів було не так просто, легше було оголосити проти них війну. Як тільки російський уряд вдався до репресій, уніатське питання загострилося в усій Європі. С. П. Мельгунов наголошує, що війна з уніатами налякала усі католицькі

держави, які ніяк не могли зрозуміти політики Росії, оскільки ж урядом було визнано, що уніатство є християнською релігійною течією російської держави. Проти переслідування уніатів у Росії виступив єдиний і надійний захисник уніатів Папа римський, який закликав усі католицькі держави вплинути на російський уряд. Це загрожувало російському уряду ізоляцією від католицької Європи, яка визнавала і оберігала уніатів у Росії [7].

Не дивлячись на всі протести урядів європейських держав, уніатів почали знищувати, і натхненником репресій стала російська православна церква. Проти насильницького викорінення уніатів з Росії виступили генерал-губернатори Долгорукий і Лазімов, які протестували проти жорстокості, яку влада проявила проти уніатів. Вони наголошували, що тортури і жорстокість призведуть до зворотнього ефекту, уніатські священики стануть мучениками і це ще більше укріпить позиції уніатів в Росії.

Проте царський уряд на це не зважав, і в 1860 році уніатство в Росії було знищене.

В країні не було уніатських парафій, в яких би російська влада не чинила беззаконня і насильства. На боротьбу з уніатами були скеровані війська. Нещасних людей мордували холодом і голодом, заганяти силою в православ'я. Росію вкрив релігійний терор і насилля. Закони припинили функціонувати для всіх, хто сповідував унію. Губернатори загрожували уніатам засланнями, грошовими штрафами, погромами військовиків. Однак, жодні загрози не змусили уніатів Росії визнати себе православними. Усі, хто сповідував унію, не ходили в російську православну церкву, не хрестили там дітей, таємно ховали померлих. За такі провини уніатів висилали в Сибір, у глухі райони Росії. Як зазначають численні джерела, російська православна церква не бачила в цьому нічого поганого, навпаки, російське духовенство активно допомагало знищувати уніатів. З огляду на це, "місіонерство" російської православної церкви з військами і нагайками, штрафами і виселеннями можна віднести до найповажніших християнських вчинків. З 1876 року уніатів почали кидати у в'язниці, від чого

здригнувся весь цивілізований світ. Російську православну церкву назвали церквою диявола, від неї відвернувся християнський світ. Побачивши, що європейська громадська думка цілковито налаштована проти Росії, уряд, щоб врятувати свій "азіатський лик варвара" заявив: "что к бывшему греко-униатскому населению должны быть применены начала веротерпимости на широких основаниях... Вследствии чего преследования их не должно иметь места..." Однак, усі ці лицемірні заяви були проголошені після тотального знищення прихильників унії в Росії.

Олександр II затвердив документ "Про уніатів", але в практику він не вніс нічого нового. Олександр II бажав доброчинністю схилити уніатів до православ'я, але уніати, незважаючи на репресії, не бажали ставати православними. В 1890 році Сенат припинив гоніння на уніатів і вони залишалися в невизначеному стані до 1904 року. В 1905 році російський уряд під натиском західних католицьких держав проголосив маніфест, згідно з яким "Росія оголошувала віротерпимість".

За положеннями цього маніфесту російський уряд припиняв “просвітницьку роботу серед уніатів”. Примусово загнані в православ'я уніати знову повернулися до унії [8].

Цей маніфест був виданий у революційну пору, коли уряд був слабкий і намагався заспокоїти російське суспільство різноманітними пом'якшувальними маніфестами і циркулярами. Вдався він до цього ще й тому, що у Росії перебував полонений Глава Української Греко-Катлицької церкви митрополит Андрій Шептицький.

40

Незабаром, у 1916 році, Європа стала свідком нового бажання Росії насадити російське православ'я серед уніатів Галичини за допомогою військової сили. Втім, малоосвічені військові та попи лише викликали відразу серед галичан і змусили їх стійко триматися своєї національної Української Греко-Католицької Церкви. Зрозумівши неможливість знищення Української Греко-Католицької Церкви в Галичині, провідні політичні діячі Росії заявили, що Уніатську церкву в Галичині потрібно залишити в незмінному вигляді, оскільки

вона може бути корисною для російського суспільства. Професор Пальмов закликав уряд залишити в спокою уніатів в Галичині: “У нас в Росії після політики релігійного фанатизму і політичної близькозорості ми загнали себе в політичну і релігійну ізоляцію від усієї Європи. Ні терор, ні репресії уніатів Росії не змусили їх зректися унії. Я пропоную Росії повернутися до віротерпимості. Якщо ми знову повторимо свою помилку то в моральному, історичному і релігійному аспектах втратимо Галичину назавжди. В Росії, де позиції уряду сильні, боротьба з уніатами зазнала фіаско. У Галичині ж, де унія не тільки увійшла в плоть і кров, а встигла отримати повні правові гарантії і очолена визначним просвітелем і духовним наставником Європи митрополитом Андрієм Шептицьким, намагання її ліквідувати закінчатся нищівною поразкою і соромом для Росії...” [9].

Однак, російський уряд вирішив, що, завдяки Галичині, необхідно запровадити у ній православ'я. Історичний досвід вчив російський уряд, що необхідно об'єднати уніатів

41

з російською православною церквою, хоче вона того, чи ні.

Деякі російські дослідники з питань унії сумнівалися в правильності дій свого уряду. За три століття діяльності уніатської церкви в Галичині вона стала дуже близькою людям, що не давало змоги ні за гроші, ні за інші матеріальні блага нашвидкоруч перевести галичан у православну віру, тобто українців перетворити в росіян, чи малоросів, як того бажав царський уряд. На впровадження православ'я в Галичині російський уряд грошей не шкодував. Документи свідчать, що кожний російський православний священик, якого відряджали в Галичину, був забезпечений коштами. Великі кошти на реформу церкви в Галичині були затверджені особливою статтею Ради міністрів російського уряду [10].

Водночас російський уряд вживав заходів, щоб організувати православне церковне управління в Галичині. Спочатку вважалося, що управителями церковного життя повинні бути військові священики на чолі з протопресвітером духовенства військового [11]. Зрештою вирішили, що роль протопресвітера буде не-

значною і невиразною, тому призначили для Галичини окремого православного єпископа Трифона, який раніше був єпископом Дмитровським, і зобов'язали його негайно стати до виконання своїх обов'язків [12].

Спостерігаючи за розладом в Українській Греко-Католицькій Церкві в Галичині у зв'язку з перебуванням митрополита Андрія Шептицького в Росії, австрійський уряд спробував визволити митрополита А. Шептицького з полону. Російський уряд відмовив, наголошуючи, що митрополит Андрій Шептицький визнаний в Росії особою особливої політичної значимості, тому обмінювати його на журналіста Янчевського російський уряд не буде [13].

Натомість через вимоги австрійського уряду митрополита А. Шептицького після Курська перевезли в Суздаль і ув'язнили в суздальському Спасо-Єфимівському монастирі під особливим наглядом настоятеля. Із січня 1915 року по серпень 1916 року А. Шептицький перебував у Суздалі арештантом. Митрополиту Андрію Шептицькому не дозволялись жодні зустрічі, тільки декілька разів йому було дозволено відвідати костюл для сповіді.

Так жорстоко поводитися з митрополитом А. Шептицьким у зв'язку з постановою російської церковної влади. Однак, який стосунок має церковна влада до полоненого у Львові митрополита А. Шептицького, яким чином підданий Австрійської держави не православного віросповідання, захоплений як військовополонений, міг стати “в'язнем Священного Синоду Російської православної церкви” – не зрозуміло, наголошував часопис українців Росії “Украинская Жизнь” [14].

44

Після того, як прогресивна російська преса порушила проблему перебування А. Шептицького в Росії, митрополиту Андрію Шептицькому було дозволено вільно займатися справами, якщо він того побажає, відвідувати богослужіння в монастирській церкві, але виходити за межі монастиря без дозволу настоятеля не дозволялося, оскільки Спасо-Єфимівський монастир був духовною тюрмою для релігійних злочинців [15].

Приниження російською владою митрополита А. Шептицького, його ув'язнення в суздальському монастирі змусило В. Г. Ко-

роленка звернутися до уряду: “Після зайняття російськими військами Галичини митрополит А. Шептицький був вивезений в Росію, хоча політики проголосили “про введення для Галичини широких політичних і релігійних свобод”. Великий князь Микола Михайлович гарантував уніатам недоторканість церковного життя в Галичині. Здавалося, на цей раз Росія виконає свої обіцянки і дасть національні і релігійні свободи галичанам-уніатам. Однак, прибулий в Галичину єпископ російської православної церкви Євлогій розпочав насилля, тобто політику релігійної нетерпимості. Єпископ як військовик почав переслідувати українців-уніатів. Тому митрополит, граф А. Шептицький виступив на захист гарантованих російським урядом національних і релігійних свобод, за що був насильницьки вивезений у Росію. У Росії митрополит А. Шептицький намагався відвідувати православні храми, але не відомо, з яких причин православне духовенство виганяло його з храмів, застосовуючи до нього стародавнє християнське правило, яке виникло ще у час гоніння на християн:

45

“Изидите!”. Все це свідчить про дикість російської православної церкви, особливо у тому випадку, коли Синод запроторив митрополита-уніата в тюрму для релігійних злочинців.

Треба зрозуміти, що митрополит-уніат є головою чисельної пастви, підпорядкованої Папі римському, визнаного найголовнішим християнським архиєреєм. Він підданий ворожій поки що нам держави, однак ми не маємо жодного права ув’язнювати митрополита-графа Андрія Шептицького разом з російськими релігійними злочинцями. Невже Росія, проголошуючи уніатам свободу і релігійну нетерпимість водночас, думає прихилити уніатів репресіями на свій бік? Обіцяючи уніатам волю і ув’язнюючи митрополита А. Шептицького, Росія демонструє своє дворушництво, що характерно для Росії в поведінці з українцями, починаючи з XVII століття, тобто з часу укладення договору царя Олексія Михайловича з Богданом Хмельницьким” [16].

Російське ув’язнення в Суздалі було важким ударом для митрополита Андрія Шептицького, незабаром він захворів і його перевели в один

із південних монастирів. Згодом його перевели в Ярославль, а звідти – в Петроград [17].

Поводячись жорстоко з Головою Української Греко-Католицької Церкви російський уряд оголосив “повну волю всім релігіям”. “У Вас, громадян Росії, тепер є можливість вільно сповідувати будь-яку релігію: мусульманство, лютеранство, юдаїзм”. Але, як вірно зауважив В. Г. Короленко, уніатську релігію російський уряд не дозволив. Коли цивілізовані країни Європи виступили на захист уніатів, уряд заявив: “У нас фактически нет унии, у нас православие...”. Отже, наголошував В. Г. Короленко, Росія залишалася дворушницкою, особливо у питанні уніатської релігії в Росії [18].

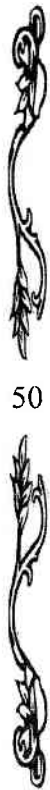
Заслання митрополита А. Шептицького в Росію тільки ускладнило національні та культурні взаємини Росії і Галичини. Фактична ліквідація Української Греко-Католицької Церкви була бар’єром, через який з Росією не бажали спілкуватися навіть союзники у війні. Ув’язнення митрополита А. Шептицького, який для Галичини був символом національного,

духовного і культурного відродження, показало галичанам сутність російського великодержавного і церковного шовінізму, сутність російської православної церкви. Росія, миттєво ліквідувавши Українську Греко-Католицьку Церкву, продемонструвала всьому світу небажання миритися з національними і духовними інтересами українського народу.

Проаналізувавши публікації на шпальтах часопису московських українців "Украинская Жизнь" з часу заслання митрополита Андрія Шептицького, тобто за період з 1914 по 1917 роки, зауважимо, що ні ліквідація Української Греко-Католицької Церкви російським самодержавством, ні арешт митрополита Андрія Шептицького не похитнули віруючих. З поверненням митрополита з російського заслання Українська Греко-Католицька Церква знову відродилась, скинувши важкі кайдани російського насилля... [19].

Література

1. Стрыжовский Ю. Украинское духовенство в Галиции // Украинская Жизнь. – М., 1913. – № 1. – С. 81-91.
2. Украинская Жизнь. – М., 1914. – № 8-10. – С. 95-99.
3. Украинская Жизнь. – М., 1915. – № 5-6. – С.114.
4. Мельчунов С. П. Из истории воссоединения униатов в России. Гол. Мин. Спб. – № 10. – С.10-20.
5. Кони А. Е. Униатские дела. На жизненном пути. – М.1880. – Т. 1. – С. 515.
6. Мельчунов С. П. Из истории воссоединения униатов в России. Гол. Мин. Спб. – № 10. – С. 10-20.
7. Мельчунов С. П. Из истории воссоединения униатов в России. Гол. Мин. Спб. – № 10. – С. 10-20.
8. Мельчунов С. П. Из истории воссоединения униатов в России. Гол. Мин. Спб. – № 10. – С. 10-20.
9. Ядий Н. Из практики обращения униатов // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 1. – С. 49-67.

10. Об утверждении православья в Галичине // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 3. – С. 87-92.
11. К вопросу об организации церковного управления в Восточной Галиции // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 7-8. – С.118-119.
12. Церковное устройство Галичины // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 9. – С. 66.
13. Попытки обмена митрополита графа Шептицкого на журналиста Д. Б. Янчевского // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 7-8. – С. 113-114.
14. Заточение униатского митрополита // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 7-8. – С. 114-115.
- 50 15. Митрополит Шептицкий в Суздале // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 9. – С. 67.
16. Короленко В. Г. Заточение униатского митрополита графа Андрея Шептицкого в Суздальский монастырь // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 9. – С. 79-81.
17. К заточению митрополита Шептицкого // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 10-11. – С. 108.
18. Короленко В. Г.. Об унии и униатах // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 10-11. – С. 132.
19. Галичанин. Митрополит Андрей, граф Шептицкий // Украинская Жизнь. – М., 1916. – № 10-11. – С. 96-102.

Наукове видання

ІЗЬО Віктор Станіславович

**Митрополит Андрій Шептицький
на шпальтах російської преси
та часопису українців Росії
“Украинская Жизнь”
у 1914-1917 роках**

Редактор Галина Капініс
Комп'ютерна верстка Ігоря СТАХІВА
Відповідальний за випуск Олег ДУК

Підписано до друку
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 3,02 прим. Зам. №25/04.

Видавництво "СПОЛОМ"
79008 Україна, м. Львів, вул. Краківська, 9
Тел./факс: (380-32) 297-55-47.
E-mail: spolom@sc.net.ua
Свідоцтво держреєстру:
серія ДК, №2038 від 02.02.2005 р.